

Резюмета на рецензираните публикации

АВГУСТ

2021

На доц. д-р Моника Борисова Богданова, дпн

За участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 3.4. Социални дейности /Консултиране и професионално ориентиране в социалната работа с деца и семейства/, обявен в ДВ, бр. 54 от 29.06.2021 г.

Хабилитационен труд – монография

1. Богданова, М. (2017)
Бебето, детето и техният език. София: Авангард Прима. ISBN 978-619-160-909-3, COBISS.BG-ID – 1284808676

Резюме: Кога се е появил говорът като израз на езика, на речта? Няма писано свидетелство дали Адам и Ева са си говорили в Рая – за тях се разказва в Библията. Общуването им е било на мета-ниво – духовно общуване, отвъд речта – сакрално слово, дълбоко, без думи. И Словото става плът, о-живява, и става живо слово, или мълчано слово – в мълчанието, безмълвието, дълбок словесен разговор с Бога, интуитивна среща със себе си.

Дали речта не е част от наказанието на Адам и Ева – да се опитват да-се-разберат през ограниченията на словото? Дали проговаряйки, не са загубили Рая (и в себе-си)? И всъщност защо му е на човека да говори, ако иначе е в утробата на всичкото? И как така единственият диалог в Началото е със Змията-прелъстителка, с изкушението? И защо Ева, означава-ща Живот, нарушава забраната? Как Животът нарушава повелите, оставяйки херувими, за да пазят Дървото Му? Раждането „в болка“ не е ли всъщност всяко усилие, което съ-зижда? А бебетата? Децата? Трябва ли да настояваме да говорят или само можем да разбираме не-желанието им да го правят? И как е „родено“ детето, което мълчи? Как вътрешната реч става външна? Идвайки на Земята, раждайки се, кой Бог го въвежда в езика? Кога този Бог е заплашващ и кога е любов? Кога е достатъчно любов? Има ли архаични страхове, райски, които хем ни свързват със себе си, хем ни отдалечават от другостта-ни?

Моята практика като психотерапевт, психоаналитик през последните 7 г. с деца със специфични потребности, както и с тези, чиито родители идват „заради говора“, постоянно поставя екипите, които съм ръководила пред изпитания – речта е видимата част на невидимото, на това, което не може да се изрече. В този смисъл обаче е разпознаваемо, а проблемът – назовим. Фантазията „веднъж да проговори и всичко ще е наред“ не отваря пространство за анализ на семейната история, а е съпротива, с която трябва да се работи. Защото често когато дойдат думите – идват още по-големи страхове.

От другата страна са въпросите, свързани с аутизма и психозата – тяхното разпознаване. Педагогиката, логопедията, социалната работа и дори психологията, фиксирайки се върху речта, губят възможността да разберат детето и неговия симптом-страдание, неговия апел.

А как е възможно да се изобрети собствена психоаналитична практика в поле на толкова много въпроси? Думите на Долто „колкото психоаналитици – толкова психоанализи“ повече от всякога (ми) дават свободата, но и отговорността към (по-)знанието, и към усилията на поколения психоаналитици. Подкрепата на нейни следовници през последните 7 г., всички ангажирани с Дните на Ф. Долто в България, беше този стимул, който доведе до заговаряне за каузата на бебетата и децата по специфичен, аналитичен начин.

Тази книга е съставена с многократно претегляне на „за“ и „против“, въз основа на голям брой източници, чиято библиография е посочена в края. Повечето от тях са превод от чужди езици, немалко от написаното е събирано през годините от срещите ми със специалисти, пациенти, от собствената ми психоанализа в Париж, работните посещения във Франция и Германия – в специализирани институции за бебета и деца, неонатологии, педиатрични и психоаналитични практики, и др. И разбира се – от дългите разговори с психоаналитици като д-р Мириам Сежер, Мари-Кристин Лазник, д-р Катрин Долто, Назир и Анемари Амад, с изследователи като Мари-Клер Бюнел.

Така „Бебето, детето и техният език“ няма претенции за изчерпателност – маркирани са основни моменти в „психичното развитие на речта“, през идеите на Франсоаз Долто, която пише „Всичко е език“, очертавайки връзките с важни за развитието конструкти – раждането на Субекта и несъзнаваният образ на тялото. Тук въпросът е какво се случва с „проговарянето“, ако бебето, детето не са се родили като Субекти и усещането за тялото е затруднено?

Едва ли съм събрала всичко важно – напротив, въпреки почти 20-годишния ми опит, все повече мисля, търся подходи към каузата, откривам и изпробвам нови практики. Така, тази книга е опит за диалог с читател, пред(раз)положен в Желанието да търси и да остане в лоялността към идеите.

Abstract. When did speech appear as an expression of language, of speech? There is no written evidence that Adam and Eve spoke in Paradise - they are described in the Bible. Their communication was on a meta-level - spiritual communication, beyond speech - a sacred word, deep, without words. And the Word becomes flesh, comes to life, and becomes a living word, or a silent word - in silence, speechless, a deep verbal conversation with God, an intuitive encounter with oneself.

Isn't speech part of Adam and Eve's punishment - to try to understand each other through the limitations of speech? Speaking, haven't they lost Paradise (and in themselves)? And in fact, why should a man speak, if otherwise he is in the womb of everything? And how is it that the only dialogue in the Beginning is with the Seductive Serpent, with the temptation? And why does Eve, the meaning Life, violate the prohibition? How does Life break the commandments, leaving cherubim to guard His Tree? Isn't giving birth in pain really every effort it makes? And the babies? The children? Should we insist on talking or can we just understand their reluctance to do so? And how was the child who is silent "born"? How does internal speech become external? Coming to Earth, being born, which God introduces it into language? When is this God threatening and when is love? When is love enough? Are there archaic fears, heavenly ones, which both connect us with themselves and distance us from our otherness?

My practice as a psychotherapist and psychoanalyst for the last 7 years with children with special needs, as well as with those whose parents come because of "speech issues", constantly puts the teams I led to the test - speech is the visible part of the invisible, of that, which cannot be said. In this sense, however, it is recognizable, and the problem is called. The fantasy - "once he speaks and everything will be fine" does not open space for analysis of family history, but is a defence that must be worked with. Because often when the words appear, even greater fears come.

On the other side there are the issues related to autism and psychosis - their recognition. Pedagogy, speech therapy, social work and even psychology, focusing on speech, lose the opportunity to understand the child and his symptom-suffering, his appeal.

And how is it possible to invent one own psychoanalytic practice in a field of so many questions? Dolto's words "as many psychoanalysts - as many psychoanalysis" more than ever give (me) freedom, but also the responsibility to the knowledge, and to the efforts of generations of psychoanalysts. The support of her followers over the last 7 years, all involved in the F. Dolto Days in Bulgaria, was the stimulus that led to talking about the cause of babies and children in a specific, analytical way.

This book has been compiled with repeated weighing of pros and cons, based on a large number of sources, the bibliography of which is given at the end. Most of them are translated from foreign languages, a lot of what has been written has been collected over the years from my meetings with specialists, patients, from my own psychoanalysis in Paris, working visits to France and Germany - in specialized institutions for babies and infants, neonatology, pediatrics and psychoanalytic practices, etc. And of course - from long conversations with psychoanalysts such as Dr. Myriam Szejer, Dr. Marie-Christine Laznik, Dr. Catherine Dolto, Dr.'s Nazir and Annemarie Hamad, with researchers such as Marie-Claire Busnel.

Thus, "The Baby, the Child and Their Language" does not claim to be detailed – main highlights are marked in the field of "mental development of speech", through the ideas of Françoise Dolto, who wrote "Everything is language", outlining the links with important constructs - the birth of the Subject and the unconscious body image. The question here is what happens to "speaking" if the baby, the child is not born as a Subject and the sense of the body is troubled?

I have hardly gathered everything important - on the contrary, despite my almost 20 years of experience, I think more and more, looking for approaches to the cause, discovering and trying new practices. Thus, this book is an attempt at dialogue with the reader, placed in the desire to seek and remain loyal to ideas.

Публикувана монография, която не е представена
като основен хабилитационен труд

2. Богданова, М. (2019)

Въпросът за тялото в клиничната практика. София: Авангард Прима. ISBN 978-619-239-205-5, COBISS.BG-ID – 1291104484

Резюме: Книгата е първи опит в българската научна литература да се анализира въпроса за тялото в клиничната практика, който представлява интерес за философията, социологията, психоанализата.

Разгледан през опита на тялото-на-психоаналитика, текстът насочва и към тялото и на всеки специалист, който се среща със страданието – социален работник, психолог, психотерапевт, логопед, лекар, рехабилитатор, акушерка, педагог, специален педагог.

През дългогодишния си клиничен опит, авторът проследява връзката ТЯЛОТО НА БЕБЕТО И НА ДЕТЕТО – (В) ТЯЛОТО НА ВЪЗРАСТНИЯ, като описва: бременното тяло – тялото на Желанието; слятото тяло и зависимото тяло; името-тяло; реанимираното тяло о!синов(е)ното тяло; раз(с)троеното тяло и присвоеното тяло. Отделено е внимание на БОЛНОТО-В-ЗДРАВНОТО ТЯЛО – смъртното тяло и яловото тяло.

Книгата завършва с провокацията към *тялото на специалиста* – по аналогия с идеите на Д. Уиникот, то е *ТЯЛОТО НА „СЪДЪРЖАЩИЯ“*, тяло-контейнер, което удържа. Едно тяло-срещу-друго-тяло, което чува. Тялото на слушащия, което е статично, непознато, о-без-формрмено от думите и контра-трансфера. Тялотов-капана на Желението да не-помогнеш. Важното тяло. Защото разбирането на опита на пациента с неговия телесен Аз е от основно значение за разбирането на неговата психична структура.

Това е важно за всички пациенти, но то е още по-очевидно при пациенти, чиято психопатология се изразява през тялото.

Рецензенти: проф. д.пс.н Румяна Крумова-Пешева, доц. д-р Стоян Асенов

Abstract. The book is the first attempt in the Bulgarian scientific literature to analyze the question of the body in clinical practice, which is of interest to philosophy, sociology, psychoanalysis.

Considered through the experience of the body-of-psychoanalyst, the text refers to the body and to every specialist who encounters suffering - social worker, psychologist, psychotherapist, speech therapist, physician, rehabilitator, midwife, educator, special educator. During many years of clinical experience, the author traces the relationship between the BODY OF THE BABY AND THE CHILD - (IN) THE BODY OF THE ADULT, describing: the pregnant body - the body of Desire; the merged body and the dependent body; the name-body; the resuscitated body - the adopted body; the upset body and the assigned body. Attention is paid to the SICK-IN-HEALTHY BODY - the mortal body and the infertile body.

The book ends with a provocation to the body of the specialist - by analogy with the ideas of D. Winnicott, it is the BODY OF THE "CONTAINER", a container body that holds. One body-versus-another-body that hears. The body of the listener, which is static, unknown, unformed by words and counter-transfer. The body in the trap of the desire (not) to help. The important body. Because understanding the patient's experience with his bodily self is essential to understanding his mental structure. This is important for all patients, but it is even more obvious in patients whose psychopathology is expressed throughout the body.

Reviewers: Prof. Dr. Rumyana Krumova-Pesheva, Assoc. Prof. Dr. Stoyan Assenov

3. Богданова, М. (2016)

Посрещане на новороденото през думите и в Света. Перинаталност и психоанализа. София: Авангард Прима. ISBN 978-619-160-634-4, COBISS.BG-ID - 1278367460

Резюме: Бебето съществува! Това вече не е новина – и за науката, и за практиката на психоаналитиците. Какво разбира бебето? Как говори? Как да бъде разбрано? Как да го посрещнем? Как да го слушаме? Защо е важно?

Франсоаз Долто е тази, която прави нововъдения в начина на слушане на новороденото, на детето „като личност“, на която се разказва за ситуацията в семейството и за всичко, което го засяга, като на човешко същество, с което се говори, а не се говори в негово присъствие, като че ли не съществува и не разбира. Тя говори с него като с възрастен – като Субект, който има Желания, а не е само обект на обучение, възпитание, въздействие, насочване...

Именно Ф. Долто доказва важността на „истинското и пълно слушане“, чрез работата си тя показва, че всяко същество е един възрастен, който чува и запазва всичко – когато е в утробата (in utero), бебе или като малко дете. И може да чуе всичко и да разбере, когато му говорят или когато усеща случващото се, без дори да бъде назовано – това, което не е казано с думи ще бъде казано с болка и изразено чрез болезнено състояние.

Да слушаш мълчанието на бебето, на детето, когато гука или издава звуци, когато играе или се храни, когато родителите са около него е само една малка част от работата на психоаналитика, който намира начин да каже истината и по този начин да постигне сякаш магично лечение.

Истината всъщност има история – през рода и традициите, изпълнени с обичаи и ритуали – нишки на при-вързване на човешкото същество към културата и общността. Именно в процеса на „разделяне-индивидуализиране“ става въпрос за придружаване в етапите на раздялата „майка-дете“, в зависимост от функцията на бащата като трети. За да се придружат разделите, за да се избегне те да се извършат много рязко или внезапно е необходимо място за прием и подготвителна среща деца-родители – място-посредник в поддържането, помощта и съдействието при разделите, които изправят семейството пред

нови хоризонти. Такова място за ранна социализация и превенция е Зелената къща, която има своя образ и в български условия, където често отговорите за детското поведение се поставят единствено в образователния регистър. Именно гъвкавостта на изслушването, дешифрирането на това, което детето „казва“ с поведението, жестовете, може да направи промяна (у родителите и у професионалистите). Става дума и за промяна на представата в рамките както на теорията, така и на практическата работа, защото въпросите, които детето провокира у възрастните, които го приемат и ще го посрещат, предполагат постоянно внимание, отговорност и ангажираност, за да се декодират думите и въпросите, които задава и които винаги са урок.

И това във време на триумфираща невробиология и поведенчески теории, които се стремят да се издигнат от ранга на псевдо-науки до величието на признати науки, даващи рецепти и притежаващи всички отговори за психичното и страданието. Във време когато всеки изобретява науката „на момента“ и в единствено число, без историчността на идеите и изследванията, психоанализата е подложена на изпитание, устоявайки дълбочината на психичното и липсата на „бързи и лесни решения, зависещи единствено от рационалните усилия“.

Психоанализата се интересува от причините за дадено поведение, страдание, тъга, които „изплуват“ от несъзнаваното чрез речта. И ако преди години е имало спор съществува ли несъзнаваното или не, днес отговорът е категоричен: „Съществува!“. То е онази скрита, непозната (от/за нас) част от психичното, която е „структурирана като език“ (Лакан). Неговите загадки трудно се решават рационално или чрез съветване – необходимо е време за разгадаване. Именно това е пространството на психоаналитичния кабинет и работата на психоаналитика – да намери връзките, да съпроводи в търсенето на отговорите, да лекува чрез думите. Психоанализата смята, че психичният живот започва далеч преди раждането на бебето – преминава през поколенията, историята на рода, тайните, трудностите, срещата на двама души, които (си) пожелават дете. Тя е начин на мислене, метод, разбиране на Света, четене между редовете, търсене, желание да се разбере...

Как един психоаналитик работи в екип и развива членовете му, как заработва единен подход в дадена организация, посрещайща страданието и въпросите на бебетата, децата и семействата – това е основното предизвикателство пред екипността, подчинена на единно разбиране за психичното.

Тази книга е в траекторията на търсенето, на Желанието да се намери или да се очертае персоналната истина през познанието за Началото – в утробата и малко след това. Период наречен пренатален – на оличностяване и усвояване (на тялото и на света), през отделянето на бебето/малкото дете от Другия. Пораствайки в едно „тяло-език“ (по Barral, 2011), сътворено и от историята на неговите пра-родители.

Abstract. The baby exists! This is no longer news - both for science and for the practice of psychoanalysts. What does the baby understand? How does he speak? How to understand him? How to greet him? How to listen to him? Why is it important?

Françoise Dolto is the one who innovates the way the newborn listens, the child "as a person", who is told about the situation in the family and everything that affects him, as a human being who is talked to, not just a spoken words in his presence as if he does not exist and does not understand. She speaks to him as an adult - as a subject who has desires, and is not just an object of training, education, influence, guidance ...

It was F. Dolto who proved the importance of "true and complete listening". Through her work she showed that every being is an adult who hears and preserves everything - in the womb (in utero), in infancy or as a small child. And he can hear everything and understand when they talk to him or when he feels what is happening, without even being named - what is not said in words will be said with pain and expressed through a painful state and suffering. Listening to the silence of the baby or the child, when he hums or makes sounds, when he plays or eats, when the parents are around him, is only a small part of the work of a psychoanalyst who finds a way to tell the truth and thus achieve something like a magical treatment.

The truth actually has a history - through the kin and traditions, filled with customs and rituals – as if they are threads of attachment of the human being to culture and community. It is in the process of "separation-individualization" that it is a question of accompanying the "mother-child" in the stages of separation, depending on the function of the father as a third. In order to accompany the separations or to avoid them taking place very abruptly or suddenly, a space for reception and preparatory meeting of children-parents is needed - a space-mediator in the maintenance, help and assistance in the separations that brings to the family new horizons. Such a place for early socialization and prevention is La Maison Verte, which has its own image in Bulgarian context, where often the answers to children's behavior are placed only in the educational register. It is the flexibility of listening, deciphering what the child "says" with the behavior, gestures, can make a difference (to parents and professionals). It is also a matter of changing the notion within both theory and practical work, because the questions that the child provokes in the adults who accept and will welcome him presuppose constant attention, responsibility and commitment in order to decode the words and the questions he asks and which are always a lesson.

The application of this approach is happening in a time of triumphant neurobiology and behavioral theories that seek to rise from the rank of pseudo-sciences to the greatness of recognized sciences, giving recipes and having all the answers about the mental and suffering. At a time when everyone is inventing science ad hoc, without the historicity of ideas and research, psychoanalysis is being tested, enduring the depth of the psyche and the lack of "quick and easy solutions that depend solely on rational effort." Psychoanalysis is interested in the causes of a given behavior, suffering, sadness, which "emerge" from the unconscious through language. And if years ago there was a dispute over whether the unconscious exists or not, today the answer is a resounding one: "It exists!" It is that hidden, unknown (to / for us) part of the psychic which is "structured as language" (Lacan). Its mysteries are difficult to be solved rationally or through advising - it takes time to be unraveled. This precisely is the space of the psychoanalytic office and the work of the psychoanalyst - to find the connections, to accompany in the search for the answers, to heal through the words.

Psychoanalysis believes that psychic life begins long before the baby is born - it goes through generations, the history of the family, secrets, difficulties, the meeting of two people who desire to have a child. It is a way of thinking, a method, understanding the world, reading between the lines, searching, wanting to understand... How a psychoanalyst works in a team and develops its members, how a unified approach works in an organization that meets the suffering and issues of babies and families - this is the main challenge for the team, subject to a common understanding of the mental. This book lays in the trajectory of the search, of the Desire to find or outline the personal truth through the knowledge of the Beginning - in the womb and shortly after. Period called prenatal - of personification and assimilation (of the body and the world), during the separation of the baby / infant from the Other. Growing up in a "body-language" (Barral, 2011), created by the history of his great-parents.

Публикувана глава от колективна монография

4. Рашева-Мерджанова, Я., Богданова, М. (2012) **Европейско кариерно образование и националната перспектива: концепции, модели, решения.** София: Авангард Прима. ISBN 978-954-323-967-2, COBISS.BG-ID - 1246878692

- ❖ Богданова, М. – Параграфи: 5. Съвременни национални и международни политики за кариерно образование и 6. Кариерните услуги в България – състояние и тенденции от втора част, както и емпиричните верификации 10.4.2. в трета част.

Резюме:

5. Съвременни национални и международни политики за кариерно образование

Обхватът на проведеното законодателно проучване на кариерното образование в училище е структуриран по два основни параметъра и валидизира информация за 32 държави:

- типове образователни системи
- и
- регионална гео-политическа специфика.
1. Единно средно образование – Скандинавски страни (Норвегия, Швеция, Финландия).
 2. Англосаксонски тип поливалентно образование (Англия, Шотландия, Ирландия, Нова Зеландия).
 3. Континенталноевропейски „немски“ тип дуална система на образование – (Германия, Австрия, Холандия (Кралство Нидерландия)).
 4. Комунален Латино-Средиземноморски тип образование (Андора, Португалия, Швейцария).
 5. Балкански страни (Косово, Черна гора, Сърбия, Македония, Албания) и Централна Европа (Словакия, Унгария, Полша).
 6. Балтийски републики – Литва, Латвия, Естония.
 7. Украйна, Молдова
 8. Канада и САЩ
 9. Други (Сингапур, Кипър, Турция, Грузия).

6. Кариерните услуги в България – състояние и тенденции

По света кариерните услуги се предоставят в информационни и консултативни центрове, училища (във всички нива на образованието), регионалните служби, на работното място, в частния и публичния сектор, както и като социални услуги.

Дейностите могат да се осъществяват индивидуално и в групи, пряко или от разстояние (включително под формата на телефонни и Интернет услуги). Услугите включват посредничество при предоставяне на кариерна информация (устно, на хартиен носител, по електронен път и в други формати), интервюта, тестове и инструменти за самооценка, програми за кариерно обучение (подпомагане в развие на умения за управление на кариерата, самопознание и анализ, развитие на способности), различни програми (обучителни и управленски).

Кариерните услуги са насочени както към кариерно планиране (свързано с идеите за учене през целия живот, взимане на решения, управление на редица събития и роли, което формира кариерата на човека и подпомага постигането на неговите цели. Изборът на професия е важна част от този процес, така и към:

- кариерно обучение – целта на кариерното обучение е да подпомогне учениците (студентите) да развият своето себепознание, да придобият познания за света на заетостта, професиите и възможностите за обучение и да формира у тях нагласи и способности за справяне при навлизането на съвременния пазар на труда, при взимането на кариерни решения и в процеса на самоопределяне;
- кариерно образование – препраща към организираното теоретично и практическо обучение, в резултат на което учениците (студентите) развият знания и умения, необходими за планиране на кариерата и формират нагласи, готовност за учене през целия живот;
- кариерно консултиране – подкрепа при взимането на информирани решения по отношение развитието на собствената кариера. Темите, които са обхващат по време на процеса са свързани предимно с избора на професия, обучение, заетост;
- посредничество при предоставяне на кариерна информация – структурирани данни относно образованието, пазара на труда, професиите и връзките помежду им.

Кариерните услуги в България на ниво училище все още се свързват с професионалното ориентиране и консултиране (част от кариерното обучение), което се фокусира върху темите за професиите, включително естеството на труда, работната среда, изисквания за професионални умения и т.н.

Освен услугите в кариерните центрове, последните години се засилва активността на Агенциите за подбор и обучение на персонал, докато едновременно с това – услугите на държавните Дирекции “Бюро по труда” се минимализират.

Въпреки декларираните желания и опити за професионализация и стратегическо развитие на сферата – все още не можем да кажем, че има напредък по отношение на мрежа от партньорства и информация, систематичност на услугите и разнообразие.

Масовата безработица се отразява крайно неблагоприятно върху младежите – младежката безработица се обуславя от действието както на социално-икономически, политически и демографски фактори, така и от тези, произтичащи от проблемите в образователната система, която е призвана да осигури на младите хора квалификация в динамичните условия на пазара на труда. Значителна част от младите хора трудно намират работа, нямат възможност да натрупат трудов стаж и професионален опит, а работодателите избягват да ги назначават, тъй като са необходими допълнително средства и време за обучение. Най-често на тях се гледа предимно като на временни работници, на които се заплаща по-малко от стандартното за дадена позиция. Едновременно с това, безспорен факт е, че безработицата носи на младите хора не само икономически трудности, но и води до неудовлетвореност, пониженосамочувствие и дистрес, а понякога и до асоциално поведение.

От друга страна, все по-често се говори за умения за заетост, преносими умения и трансфер на знания в (и от) различни области, гъвкавост на образованието и повишаване ролята на неформалното образование, професионална и образователна мобилност. Създадена беше и карта на кариерни услуги, чрез която могат да се намерят кариерен специалист, център, бюро потруда или друга специализирана услуга, а кариерните консултанти могат безплатно да се включат.

Именно в тези условия на пазара на труда въпросите за кариерното образование са все по-актуални, а мерките и стратегиите в полето – все по-необходими. Предстои изграждането на традиции и разширяване полето на компетенции и приложение, а качеството на кариерните услуги и тяхното развитие следва да е предмет на договор за сътрудничество между съответните министерства.

10.4.2. Емпирични верификации

Процесът по въвеждане на Индивидуалната учебна книга за академично кариерно планиране като част от модела на работа със студентите от Факултета по педагогика премина през следните етапи:

1. Проучване потребностите на студентите от подобна книга.
2. Обучение за нейното разработване и използване.
3. Оценка на резултатите.
 - Първи етап – “НЕОБХОДИМА ЛИ Е КНИГАТА?”

Целта на реализираното изследване е многопланова: да се проучи актуалното състояние на уменията на студентите за академично кариерно планиране, както и потребността от създаване на Индивидуална учебна книга за кариерно развитие в академична среда.

Дизайн на изследването

Изследването беше проведено през месеците май-юли 2011 г. и обхвана студенти от СУ “Св. Кл. Охридски”.

Методиката на изследване включва частично стандартизирана анкетна карта от 18 въпроса.

Изследването бе проведено сред 62 студенти от специалностите Социални дейности (43), Педагогика (14) и Неформално образование (5).

- Втори етап – АПРОБАЦИЯТА

С цел проучване ефективността на работата с Индивидуалната учебна книга за академично кариерно планиране и развитие на нейния ресурс в процеса както на кариерно консултиране, така и при кандидатстване за работа, проведохме анкетно проучване сред студенти от СУ “Св. Кл. Охридски”, които бяха обучени и работеха с нея в рамките на 3 месеца (октомври-декември, 2011 г.).

Изследвани лица – студенти 3 курс, специалност Социални дейности (12 ИЛ) и специалност Неформално образование, 4 курс (6 ИЛ).

Работата с Индивидуалната учебна книга за академично кариерно планиране доказва своята ефективност по отношение не само процесите на самопознание, самооценка и планиране на бъдещи цели, но и при систематизирането на различни аспекти от професионалното развитие на студентите.

В заключение можем да обобщим, че с реализираното изследване на първия етап защитихме не само необходимостта от създаване на Индивидуална учебна книга за академично кариерно планиране, но и очертахме основните механизми за удовлетвореност от процеса на обучение, трудностите в процеса на академично кариерно планиране, позитивите.

Беше реализирано установеното, че процесът по работа с Книгата следва да бъде свързан и с провеждане на тренинг за (само)рефлексия върху личностните потребности и планиране на представянето при различни образователни, квалификационни и професионални активности. Именно това подпомогна реализацията на втория етап (апробацията), в който доказахме ефективността на работата с Книгата.

Потвърдихме и твърдението, че тя би могла да бъде въведена като добра практика, стандарт при явяване на интервю за работа, представяйки не само академичните постижение, но и пътя на цялостното професионално (и личностно) развитие. За нейното налагане е необходимо да се търсят партньорства на различни нива и най-вече – на ниво (университетски) кариерни центрове.

Освен това, се изяви една възможност книгата да се мисли и реализира като отворена – всеки ползващ я, да допълни своите необходими модули или да отмахне ненужните. Така тя действително ще бъде индивидуална не само като функция, но и като структура.

- ❖ Bogdanova, M. - Paragraphs: 5. Contemporary national and international policies for career education and 6. Career services in Bulgaria - status and trends of the second part, as well as empirical verifications 10.4.2. in the third part.

Abstract. 5. Contemporary national and international policies for career education

The scope of the conducted legislative survey on career education at school is structured according to two main parameters and validates information for 32 countries:

- types of educational systems

and

- regional geo-political specifics.

1. Unified secondary education - Scandinavian countries (Norway, Sweden, Finland).
2. Anglo-Saxon type of polyvalent education (England, Scotland, Ireland, New Zealand).
3. Continental European "German" type of dual education system - (Germany, Austria, the Netherlands).
4. Communal Latino-Mediterranean type of education (Andorra, Portugal, Switzerland).
5. Balkan countries (Kosovo, Montenegro, Serbia, Macedonia, Albania) and Central Europe (Slovakia, Hungary, Poland).
6. Baltic republics - Lithuania, Latvia, Estonia.
7. Ukraine, Moldova
8. Canada and the United States
9. Others (Singapore, Cyprus, Turkey, Georgia).

6. Career services in Bulgaria - status and trends

Worldwide, career services are provided in information and counseling centers, schools (at all levels of education), regional services, the workplace, the private and public sectors, and as social services.

The activities can be carried out individually and in groups, directly or remotely (including as a phone and online services). Services include mediation in the provision of career information

(orally, on paper, electronically and in other formats), interviews, tests and self-assessment tools, career training programs (support in the development of career management skills, self-knowledge and analysis, skills development), various programs (training and managerial).

Career services are aimed at both career planning (related to the ideas of lifelong learning, decision-making, management of a number of events and roles, which shapes a person's career and helps achieve his goals. Choosing a profession is an important part of this process, as well as to:

- career training - the purpose of career training is to help pupils (students) to develop their self-knowledge, to acquire knowledge about the world of employment, professions and training opportunities and to form attitudes and abilities to cope when entering the modern labor market, career decision-making and in the process of self-determination;
- career education - refers to the organized theoretical and practical training, as a result of which the students develop the knowledge and skills necessary for career planning and form attitudes, readiness for lifelong learning;
- career counseling - support in making informed decisions regarding the development of one's own career. The topics covered during the process are mainly related to the choice of profession, training, employment;
- mediation in the provision of career information - structured data on education, the labor market, occupations and the relationships between them.

Career services in Bulgaria at school level are still associated with vocational guidance and counseling (part of career education), which focuses on the topics of the professions, including the nature of work, the work environment, professional skills requirements, etc.

In addition to the services in the career centers, in recent years the activity of the Agencies for selection and training of personnel has been intensified, while at the same time – the services of the state Directorates “Labor Office” are minimized.

Despite declared desires and attempts for professionalization and strategic development of the field - we still can not say that there is progress in terms of network of partnerships and information, systematic services and diversity.

Mass unemployment has an extremely unfavorable effect on young people – youth unemployment is determined by the action of socio-economic, political and demographic factors, as well as those arising from the problems in the education system, which is designed to provide young people with skills in dynamic conditions on the labor market. A significant proportion of young people find it difficult to find work, do not have the opportunity to gain work experience and professional experience, and employers avoid hiring them because additional resources and training time are needed. They are most often seen as temporary workers who are paid less than the standard for a position. At the same time, it is an indisputable fact that unemployment brings young people not only economic difficulties, but also leads to dissatisfaction, low self-esteem and distress, and sometimes to antisocial behavior.

On the other hand, there is increasing attention on the employment skills, transferable skills and knowledge transfer in (and from) different areas, flexibility of education and increasing the role of non-formal education, vocational and educational mobility. A career services map has also been created, through which a career specialist, center, employment office or other specialized service can be found, and career counselors can join for free.

It is in these conditions on the labor market that the issues of career education are more and more relevant, and the measures and strategies in the field are more and more necessary. The building of traditions and expansion of the field of competencies and application is forthcoming, and the quality of the career services and their development should be the subject of a cooperation agreement between the respective ministries.

10.4.2. Empirical verifications

The process of introducing the Individual Textbook for Academic Career Planning as part of the model of working with students from the Faculty of Pedagogy went through the following stages:

1. Study the needs of students for such a book.
2. Training for its development and use.

3. Evaluation of the results.

- First stage - "IS THE BOOK NECESSARY?"

The purpose of the research is multifaceted: to study the current state of students' skills for academic career planning, as well as the need to create an individual textbook for career development in an academic environment.

Research design

The study was conducted in May-July 2011 and covered students from Sofia University "St. Kl. Ohridski".

The research methodology includes a partially standardized questionnaire of 18 questions.

The study was conducted among 62 students majoring in Social Activities (43), Pedagogy (14) and Non-formal Education (5).

- Second stage – APPROBATION

In order to study the effectiveness of working with the Individual textbook for academic career planning and development of its resources in the process of both career counseling and job application, we conducted a survey among students from Sofia University "St. Kl. Ohridski", who were trained and worked with her for 3 months (October-December, 2011).

Subjects - 3rd year students, specialty Social activities (12) and specialty Non-formal education, 4th year (6).

The work with the Individual textbook for academic career planning has proved its effectiveness not only in the processes of self-knowledge, self-assessment and planning for future goals, but also in systematizing various aspects of professional development of students.

In conclusion, we can summarize that with the research of the first stage we not only defended the need to create an individual textbook for academic career planning, but also outlined the main mechanisms for satisfaction with the learning process, difficulties in the process of academic career planning, the positives.

It was realized that the process of working with the Book should be related to conducting training for (self) reflection on personal needs and planning the performance in various educational, qualification and professional activities. This is what helped the realization of the second stage (approbation), in which we proved the effectiveness of the work with the Book.

We also confirmed the statement that it could be introduced as a good practice, a standard for a job interview, presenting not only the academic achievement, but also the path of overall professional (and personal) development. For its imposition it is necessary to look for partnerships at different levels and especially - at the level of (university) career centers.

In addition, the book can be described as a flexible learning tool - everyone who uses it can include or remove modules, move pages, draw, etc. Thus, it is actually individual not only as a function, but also as a structure.

Студии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране

5. Богданова, М. Христов, А. (2021)

Седмичните детски ясли в България – социално-политически и психолого-педагогически аспекти на грижата. ГСУ, ФП, кн. Социални дейности, 114/2021 [под печат]

Резюме: Студията разглежда и анализира историческото развитие на слабо проучени въпроси, свързани с грижата за деца между 1 и 3 г. през социалистическия период – седмичните детски ясли.

Развили се като специфична образователно-възпитателна форма, под влиянието на протичащите обществено-икономически процеси, седмичните детски ясли поставят

редица въпроси не само по посока на отношенията държава-семейство-дете, но и по посока на стратегията за формирането на бъдещия гражданин – днешен съвременник.

Изследователският интерес е свързан и с необходимостта да бъдат анализирани социално-политическите условия, които чрез възприетите педагогически постулати, водят до определени психологически преживявания, с ефекти в нашето съвремие.

Abstract. The study examines and analyzes the historical development of poorly researched issues and aspects related to institutional care for children between the ages of 1 and 3 during the socialist period - the weekly nurseries.

Developed as a specific educational form, under the influence of the ongoing socio-economic processes, weekly nurseries raise a number of questions not only in the direction of the psycho-emotional relations between the child and the parents, but also in the direction of the state strategy and understanding of the formation of the future citizen.

The research interest also relates to the need to understand contemporary parents by analyzing the manifestations of early childhood experiences, to understand the context and impact of the socio-political system on child development.

6. Рашева-Мерджанова, Я., Богданова, М., Петкова, И., Господинов, В. (2020) **Студентски образователно-консултативен международен семинар като механизъм за стимулиране на качеството на обучението и на академичната автономия.** –В: ГСУ, кн. Педагогика, 113/2020, 5–75. ISSN 2367-4644

Резюме: Навършиха се 10 години, откакто екипът от учебно научната лаборатория по експериментална и професионална педагогика „Проф. д-р Петър Нойков“ към Факултета по педагогика реализира първия студентски обучителен семинар. От учебната 2009/2010 до сега той се провежда ежегодно, развива се като идея и се дообогатява. Сега той вече се е утвърдил като иновативна и ефективна форма на академична комуникация между преподаватели, администрация и студенти, като път за стимулиране на студентската креативност и инициатива. Настоящата студия има за цел не само да представи еволюционното развитие на идеята, тематичното разнообразие и резултатите от ценностно осмисляне от самите студенти, но и да бъде своеобразен принос в обобщаването и споделянето на значими и ценни артефакти за този и подобни механизми на живот във факултета. Чрез представянето и анализа на такива факултетски инициативи се пази не само неговата история, но се утвърждават традиции и се гради бъдеще

Abstract. It has been 10 years since the team of the Scientific Research Laboratory for Experimental and Professional Pedagogy “Prof. Dr. Peter Noykov” at the Faculty of Pedagogy realized the first student training seminar. From the academic year 2009/2010 to the present, it is held annually, developed as an idea and enriched. It has now established itself as an innovative and effective form of academic communication between teachers, administration and students, as a way to stimulate student creativity and initiative. The purpose of this study is not only to present the evolutionary development of the idea, the thematic diversity and the results of the students' values, but also to make a unique contribution to the generalization and sharing of significant and valuable artifacts for this and similar mechanisms of life in the faculty. By presenting and analyzing such faculty initiatives, not only its history is preserved, but traditions are established and a future is built.

7. Богданова, М. (2015) **Концептуален синергичен модел на професионално ориентиране и консултиране за деца и младежи със специфични потребности. Резултати от изследване.** –В: ГСУ, кн. Социални дейности, 108/2015, 5–89. ISSN 2367-4652

Резюме: Текстът представя структуриран и апробиран, концептуален модел за ПОК на деца и младежи със специфични потребности, който включва в синергична взаимовръзка подходи, методи, форми и субекти в следното уравнение: синергетично приложно ниво+синергетично научно ниво+синергетично методолого-методическо ниво=синергетично личностно ниво С ПОВИШЕН ЕФЕКТ.

Представено е представително емпирично изследване, чиято цел е да се установи както професионализмът в полето на работа с деца и младежи със СП (използвани подходи, методи за диагностика и развитие на личния жизнен потенциал на децата и младежите, с които работят), така и мнението на специалистите за интеграцията, за системата на ПОК и професионалната реализация на младежите със СП.

Abstract. The text presents a structured and piloted, conceptual model for vocational guidance and counseling of children and youth with specific needs, which includes in a synergistic relationship approaches, methods, forms and subjects in the following equation: synergistic application level + synergistic scientific level + synergistic methodology methodical level = synergistically personal level with increased effect. Presented is a representative empirical research aimed to identify both the professionalism in the field of working with children and young people with specific needs (used approaches, methods for diagnosis and development of personal life potential of children and young people with whom they work) and specialists opinion for the integration. vocational guidance and counseling system and professional realization of young people with specific needs.

8. Рашева-Мерджанова, Я., Богданова, М. (2013)

Кариерно образование в международна и национална перспектива. –В: ГСУ, кн. Социални дейности, 105/2012, 5–59. ISSN 2367-4644

Резюме: Европейското кариерно образование е една от най-авангардните траектории на международното образователно сътрудничество и е следствие от процесите му на универсализация. Изследването представя еволюционния подход за разбиране и диференциране на съдържанията, основните компоненти и съвременните визии за мисията и целите на кариерното образование. Генеалогичният модел представя различните видове регулаторни механизми за регулиране на професиите и специалистите, които са довели до неговата диференциация. Въз основа на анализ на европейските парадигми за кариерно образование се формира специфична перспектива за неговото реализиране в български условия на всички нива, а именно: правно, системно, институционално и лично. Обосновани са специфичните социални и икономически, пазарни и образователни предпоставки за конкретни решения. Структурирани са професионалните функции и характеристики на съответните специалисти в полето.

Abstract. The European Career Education is one of the most vanguard trajectories of the international education cooperation and is the result of its universalization processes. The study presents the evolutionary approach for comprehension and differentiation of the contents, the basic components, and contemporary visions of the mission and objectives of the career education. The genealogical model presents the various types of regulatory mechanisms for regulation of occupations and specialists, which have resulted in its differentiation. Based on an analysis on the European paradigms for career education, a specific perspective is formed for its realization under the Bulgarian conditions at all levels, namely: legal, system, institutional and personal. The specific social and economic, market, and educational preconditions for specific solutions are substantiated. The professional functions and characteristics of the respective specialists are structured.

Статии и доклади, публикувани в научни издания,
реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни
с научна информация

9. Богданова, М. (2018)

Реанимация на психичното в педиатричната практика. – *Педиатрия*, 4/2018, 33–35. ISSN 0479-7876, COBISS.BG-ID – 1124795876

[Scopus](#)

Резюме: Педиатрията като наука има редица задачи, но една от основните е запазването или връщането (в случай на заболяване) здравословното състояние на детето, което му позволява напълно да реализира вродения си жизнен потенциал [12]. Педиатърът (от гръцкото παις (pais „дете“) и ιατρός (iatros „лекар, лечител“) като „лечител на деца“ е този, който не само (раз)познава телесното страдание, но прави връзките по посока цялостното психо-емоционално развитие на бебето, детето. Възможна ли е реанимацията на психичното в ситуация на болка и болест? И как през разбирането за несъзнаваното педиатърът може да не-се-изкуши да лекува? А как могат да се съчетаят лечението и лекуването? Има ли разлика всъщност? Отговорите са в зависимост от теоретичната парадигма, но психоанализата има специфичен поглед, устоял през десетилетията.

Abstract. Pediatrics as a science has a number of tasks, but one of the main ones is to preserve or return (in case of illness) the child's state of health that allows him to fully realize his innate life potential. The pediatrician is a "healer of children" who is not only aware of bodily suffering, but makes connections to the overall psycho-emotional development of the baby, the child. Is it possible to resuscitate the psychic in a situation of pain and illness? And how through the understanding of the unconscious pediatrician may not be tempted to heal; how can treating and healing and healing be combined? Is there any difference? The answers depend on the theoretical paradigm, but psychoanalysis has a specific look that has survived over the decades.

10. Богданова, М. (2016)

Мултиекипност и синергизъм при работата на учителя с деца и младежи със специфични потребности. – *Педагогика*, 2/2016, 244–251. ISSN 0861-3982, COBISS.BG-ID – 1119662308

[Web of Science](#)

Резюме: Авторът защитава тезата за необходимостта от професионално развитие на учителите, работещи с деца и младежи със специфични потребности, не само поради особеностите на работата, но и поради мултидисциплинарното поле. Акцентира се върху значението на супервизията, личния опит и саморефлексията, участието в професионални групи и гилдии.

Abstract. The author defends the thesis about the need for professional development of teachers working with children and young people with special needs, not only because of the peculiarities of the work, but also because of the multidisciplinary field. Emphasis is placed on the importance of supervision, personal experience and self-reflection, participation in professional groups and guilds.

Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания
с научно рецензиране или публикувани
в редактирани колективни токове

11. Богданова, М., Лазник, М-К. (2021)

Призоваващият нагон и раждането на майката. –В: Бебето и детето – тяло, език, психично и функцията на грижещите се. София: АБПП [под печат]

Резюме: Бебето призовава своята майка още от утробата – подсказва ѝ от каква храна има нужда, реагира на думите ѝ, успокоява я, кара я да му говори. Сякаш тя е по-плахата в този танц, защото не го познава, понякога трудно разпознава знаците му, тъй като си създава образ върху онзи, който е имала от миналото. Прието е, че майчинството, готовността за майчинство, е естествено за всяка жена, но не-желанието за дете също е част от него – зрелостта за родителство зависи от начина, по който се става майка, от това как се ражда майката. Как призоваващият нагон прави връзката със света? Как не-се ражда майката? Как не-се ражда желанието в неонатологичното отделение? Какво е мястото на психоаналитика? Това са основните въпроси в този текст, които са важни не само за психоаналитиците, но и за всички специалисти в полето на ранното детско развитие. Мари-Кристин Лазник, световноизвестен психоаналитик, представя своя текст „La pulsion invocante et l'Autre dans la Clinique du bebe“, описвайки опита си, станал основа за множество последвали разработки не само в психоаналитичната литература.

Abstract. The baby calls his mother from the womb – tells her what food she needs, responds to her words, calms her, makes her talk to him. As if she is more timid in this dance because she does not know him, sometimes it is difficult to recognize his signs, as she creates an image on the one she had from the past. It is accepted that motherhood, readiness for motherhood, is natural for every woman, but the unwillingness to have a child is also part of it – maturity for parenthood depends on the way by which one becomes a mother, by how the mother is born. How does the calling instinct connect with the world? How the mother is (not) born? How the desire is (not) born in the neonatology ward? What is the place of the psychoanalyst? These are the main issues in this paper, which are important not only for psychoanalysts, but also for all specialists in the field of early childhood development. Marie-Christine Laznik, a world-famous psychoanalyst, presents her text "La pulsion invocante et l'Autre dans la Clinique du bebe", describing her experience, which became the basis for many subsequent developments not only in the psychoanalytic literature.

12. Богданова, М. (2021)

Тялото-с-липсата. –В: Работата с липсващото. София: БАП [под печат]

Резюме: Съществуването-в-тяло предполага признаването на времето на двойката – време „преди“ тялото, време преди раждането на Аз-а. Тялото е неразделна част от създаването на временна връзка, която осигурява усещане за приемственост и континуитет на преживяванията за себе си, то свързва, но и разделя, оставяйки следите на липсата. Създадено от тяло-за-липса, преминало през тяло-от липса, тялото става липса, живее в-липсата, за да бъде липсата-елипса.

Abstract. Existence-in-body presupposes the recognition of the couple's time - time "before" the body, time before the birth of the Self. The body is an integral part of creating a temporary connection, which provides a sense of succession and continuity of experiences for one's self-experiences, it connects, but also divides, leaving traces of lack. Created by a body-for-lack, passed through a body-from lack, the body becomes lack, lives in-lack, to be the lack-ellipse.

13. Богданова, М. (2021)

Университетът, неговият студент и трудността. –В: Измерения на компетентността. София: УИ „Св. Климент Охридски“ [под печат]

Резюме: Диалогът за развитието на младите хора, за тенденциите на пазара на труда и ролята на висшето образование често застива в очевидни констатации, без опити да се пре-прочетат отдавна доказани концепции. Възможно ли е Университетът да „предлага образователни услуги“, без да се поставят всички участници в позицията на консуматори, особено след като търпеливо понасят страданието от процеси и контексти? Време ли да е се завърнем към дълбинното-причинно, за да пре-разгледаме отговорите (си)? Авторът изследва, от една страна, нишката между развитието на компетентностите в училище и характера на Университета, а от друга – ролята на кариерния център, като „преходно пространство“ между различни очаквания, нормативи и личностни въпроси, където психоаналитичната парадигма има своето място.

Abstract. The dialogue on young people's development, labor market trends and the role of higher education often freezes into obvious findings, without attempts to re-read long-established concepts. Is it possible for the University to “offer educational services” without placing all participants in the position of consumers, after patiently enduring the suffering of processes and contexts? Is it time to go back to the deep-causal to reconsider our answers? The author explores, on the one hand, the link between the development of competencies in school and the nature of the University, and on the other – the role of the career center as a “transitional space” between different expectations, norms and personal issues, where the psychoanalytic paradigm has its reason.

14. Musta F., Bogdanova M. (2021)

Analysis of interventions and social work services in the Psychiatric Hospital “Sadik Dinci” Elbasan, Albania. World Journal of Advanced Research and Reviews (WJARR), Vol. 10 (2), 270–278.

e-ISSN 2581-9615 <https://doi.org/10.30574/wjarr.2021.10.1.0175>

Abstract. Recent changes, especially after the 90s in Albania, have marked an important turn in the whole health system and even more so in the field of mental health. With health services, policies and social services were implemented to people with mental health problems, and it in this form that there was a need to bridge these policies and services to beneficiaries, such as social workers in mental health. Now the social worker is one of the key persons in the multidisciplinary team whose purpose is to identify, diagnose, treat, plan and integrate these people into society. The study aims is to identify the support and role of social work in persons with mental health disorders at Psychiatric Hospital “Sadik Dinci” Elbasan, Albania and in the supported housing in this city. Qualitative method was used for conducting the study, and semi-structured interview with a focus group of 4 social workers of this hospital, 2 social workers of Elbasan Community Mental Health Center and 4 day-care ergo therapists located within the premises of the hospital was used as measuring instruments to this hospital. Also, a survey was conducted with 15 patients of the hospital. According to the study, the role of the social worker is well positioned in the field of mental health, but at the same time the study highlights the need for modern European interventions and models for integrating these individuals away from the walls of psychiatric hospitals, models where these individuals are supported and integrated in society.

Резюме: Последните промени, особено след 90-те години в Албания, отбелязаха важен обрат в цялата здравна система и още повече в областта на психичното здраве. Социалният работник е едно от ключовите лица в мултидисциплинарния екип, чиято цел е да идентифицира, диагностицира, лекува и интегрира хората с психични разстройства в

обществото. Целта на изследването е да се идентифицира подкрепата и ролята на социалната работа при лица с психични разстройства в Психиатрична болница „Sadik Dinci“ Елбасан, Албания и в подкрепените жилища в този град. За провеждането на проучването е използван качествен метод на анализ - полуструктурирано интервю с фокус група от 4 социални работници от тази болница, 2 социални работници от Центъра за психично здраве в общността в гр. Елбасан и 4 ерготерапевта в услугата „дневни грижи“ в психиатричната болница. Също така беше проведено проучване с 15 пациенти от болницата. Данните от изследването разкриват, че ролята на социалния работник е добре позиционирана в областта на психичното здраве, но в същото време се подчертава необходимостта от прилагане на съвременни европейски интервенции и модели за интеграция и реинтеграция в общността.

15. Musta F., Bogdanova M. (2021) **Effectiveness of community-based psychosocial services for individuals with mental health problems in Elbasan city, Albania.** World Journal of Advanced Research and Reviews (WJARR), Vol. 10 (2), 279-288.
e-ISSN 2581-9615 <https://doi.org/10.30574/wjarr.2021.10.1.0176>

Abstract. An integrated system of mental health services means a network of services at the regional level, which responds to the needs of the population it covers for inclusive services, with a focus on community services. This category of services includes all those services that focus on the objectives and their functioning have the diagnosis, treatment and rehabilitation of persons with mental disorders, as well as the prevention of these disorders and the promotion of positive mental health.

Psychosocial interventions undoubtedly play an important role in the treatment of individuals with mental health problems in addition to drug treatment.

Therefore, the study includes measuring the satisfaction of individuals with mental health problems and the effectiveness of community services and in particular that of community-based psychosocial interventions [3]. The study aims to determine the level of patient satisfaction of

Community Health Centers mental and mainly in the city of Elbasan. For the realization of the study was used the quantitative method combined with the qualitative method. The patients of this center were randomly selected as a sample in the time frame of 3 months. As an instrument in the questionnaire are used open and closed questions. The results of the study show that patients are generally satisfied with the services provided to them by the center team and there is still room for improvement of these services.

Резюме: Интегрирана система от услуги за психично здраве означава мрежа от услуги на регионално ниво, която отговаря на нуждите на населението, което обхваща от приобщаващи услуги, с фокус върху услугите в общността. Тази категория услуги включва всички онези услуги, които се фокусират върху целите и тяхното функциониране, имат диагностика, лечение и рехабилитация на лица с психични разстройства, както и превенция на тези разстройства и насърчаване на позитивно психично здраве. Психосоциалните интервенции несъмнено играят важна роля в лечението на лица с психични проблеми в допълнение към лечението с медикаменти. В тази връзка, проучването включва измерване на удовлетвореността на хората с психични проблеми и ефективността на услугите в общността, и по-специално тази на психосоциалните интервенции, базирани в общността. Изследването има за цел да определи нивото на удовлетвореност на пациентите в психичните здравни центрове в град Елбасан. За реализацията на изследването е използван количествено-качествен метод на анализ. Пациентите от този център бяха избрани на случаен принцип за период от 3 месеца. Резултатите от проучването показват, че пациентите обикновено са доволни от услугите, предоставяни им от екипа на центъра и че все още има място за подобряване на тези услуги.

16. Богданова, М. (2020)

Тялото на бебето в тялото на юношата. –В: Юношеството като преход между детството и зрелостта – предизвикателства и хуманистични перспективи. София: Авангард Прима, 114–128. ISBN 978-619-239-500-1, COBISS.BG-ID – 45286920

Резюме: Докладът проследява въпроса за тялото като историчност, текст, думи и изследва значението на периода на ранната детска възраст и връзката майка-бебе. Какво е глобалното тяло? Как тялото на бебето остава в тялото на юношата? Как се определят социализацията и отношението към Другия? Това са само някои от проблемите, анализирани в статията.

Abstract. The report traces the issue of the body as historicity, text, words, and examines the importance of the infant period and the mother-baby relationship. What is the global body? How does the baby's body stay in the adolescent's body? How is the socialization and attitude towards the Other defined? These are just some of the issues analyzed in the paper.

17. Богданова, М. (2020)

Ранно откриване и придружаване на деца в риск от аутизъм. –В: Междукултурни, научни и образователни диалози. Ст. Загора: Пед. фак. към Тракийски унив., 83–97. ISBN - 978-954-314-102-9, COBISS.BG-ID – 44727560

Резюме: През последните години в детските ясли и градини се наблюдава нарастващ брой „различни“ деца, които нарушават общия ритъм на групата и начина на работа, поради факта, че трудно намират мястото си в нея или проявяват неспособност да го направят. Как да бъде разбрано малкото дете, което плаче безутешно, трудно се разделя при посрещането, има „негов си език“, „странни“ жестове и движения? Или по-голямото, което не общува, не играе с другите, лутайки се в пространството, сякаш „в собствен свят“? Най-често екипите не са в състояние да ги успокоят, да ги включат в общата работа, да общуват с тях. Сякаш най-често гушкането, „разсейването“, храненето са основен инструмент, преди (из)оставянето на детето „да си поиграе само“. Все повече специалистите имат нужда от помощ, за да видят детето и да помогнат на неговите родители. Значимостта на ранното откриване на децата в риск от аутизъм е безспорна, но при тяхното придружаване съществуват редица трудности.

Abstract. In recent years, there has been a growing number of “different” children in crèches and kindergartens who disrupt the group's overall rhythm and way of working due to the fact that they find it difficult to find their place in it or are unable to do so. How to understand a small child who cries inconsolably, finds it difficult to separate when entered nursery, has “his own language”, “strange” gestures and movements? Or the bigger one, who does not communicate, does not play with others, wandering in space, as if “in his own world”? Most often, the teams are not able to calm them down, to involve them in the common work, to communicate with them. It seems that most often cuddling, “distraction”, feeding are the main tools before leaving the child “to play alone”. More and more professionals need help to see the child and help his parents. The importance of early detection of children at risk of autism is undeniable, but there are a number of difficulties in accompanying them.

18. Богданова, М. (2020)

Бебето: между майцераждането, майцеубийството и невъзможните контексти на грижата. –В: Измерения на грижата: между личното

преживяване, социалните регулации и здравния активизъм. София: Фондация „Медийна демокрация“, 195–217. ISBN 978-619-90423-5-9

Резюме: Да се постави грижата за Бебето върху психоаналитичната парадигма е революционна идея десетилетия след Ана Фройд и Франсоаз Долто. Дали предвид и актуалните контексти трябва да се откажем от тази екстравагантна идея или да направим като Лакан, за-връщайки се към Фройд, към психоанализата? Защото как иначе ще се познават фините процеси по раждането на Субекта, по трудностите на майцераждането и болката от майцеубийството, раждащо началото на...

Abstract. Putting Baby care on the psychoanalytic paradigm is a revolutionary idea decades after Anna Freud and Françoise Dolto. Should we, given the current contexts as well, abandon this extravagant idea or do as Lacan did, going back to Freud, to psychoanalysis? Because how else will the subtle processes of the birth of the Subject, of the difficulties of motherhood and the pain of the matricide that gives birth to the beginning of... be known?

19. Богданова, М. (2019)

От феталната болка до страданието на възрастния. –В: Дни на психологичната помощ в болнична среда. София: Военномедицинска академия. ISBN 978-619-7196-50-4, COBISS.BG-ID – 43440904

Резюме: Текстът очертава основни полета на връзката между телесната болка и психичното страдание. Изведено е насието на бездумието и необходимостта не само от разбиране значимостта на перинаталния период, но и от „лекарственото слово“ за лечението. Бебешката анорексия е описана като страдание-с-връзка.

Abstract. The present text outlines the basic fields of the relationship between physical pain and mental suffering. The violence of the absence of language and the necessity both of understanding the importance of perinatal period and speech cure for treatment are outlined. The infantile anorexia is defined as a suffering-in-relation.

20. Богданова, М. (2019)

Отелесяване на бебето. –В: Психоанализа в България – тук и сега. София: ИК Колибри, 189–219. ISBN:978-619-02-0516-6, COBISS.BG-ID – 41587720

Резюме: Текстът очертава полето на това как се отелесява тялото на бебето, за да може да се оттелеси, каква е ролята на езика и на кожата в този процес. Представени са основни моменти от теорията на Ф. Долто за схемата и образа на тялото, разработвайки идеята за боромеевия възел на майчинството, в който тялото на бебето се прихваща. Тялото на психоаналитика също е включено, мислено не само като „контейнер“, но и като присъстващо.

Abstract. The paper outlines author's conception on how the baby's body is embodied in order to become "out-bodied", and what is the function of language and skin in this process. Key points of Fr. Dolto's theory of body scheme and body image are presented. On that basis, proposed is the author's concept on Boromean knot of motherhood, in which the baby is enfolded. The body of the psychoanalyst is also interpreted, both as "container" and as a presence.

21. Богданова, М. (2019)

Психосоциални аспекти на грижата за преждевременно родените бебета.

–В: Неонатология. София: Лакс бук, 2018, 792–808. ISBN 978-619-189-095-8, COBISS.BG-ID - 1289477348

Резюме: Изданието „Неонатология“ е планирано, за да полсужи и като учебник на студентите по медицина, а текстът „Психосоциални аспекти на грижата за преждевременно родените бебета“ цели да разшири познанието за Бебето като Субект, за значимостта на връзката с майката и ролята на екипа по време и след раждането. То е един от малкото опити да се направи връзка между медицината (телесното) и психоанализата (психичното) – познание, което е важно за всички специалисти в полето на ранното детско развитие.

Авторът разграничава майчината депресия и следродилна психоза, извежда ролята на бащата, сиблингите и роднините, анализира храненето като общуване и езикът на бебето и езикът на родителите. Специално място е отделено на бебешката депресия и бебешка анорексия, които доскоро в България не бяха разпознавани като психични състояния на страдание на Бебето. Изведена е значимостта на екипността и превенцията на нарушенията в ранна детска възраст.

Съвкупността от професионални усилия в полето на майчинството (зачатие, бременност, раждане) може да бъде наречена „след-родилна превенция“. За да се избегне достигането до симптоматични патогенни взаимодействия и в перспективата на първоначална превенция, е уместно да се предложи на родителите да се запитат още от началото за характеристиките на бебето, които са общи или различни от въображаемата представа, създавали ли си за него, да премислят моменти от своето детство, натоварени със страдание и негативизъм, които се страхуват да изживеят с него. Тази работа може да се нарече *сензитивна превенция* и е основна в полето не само на майчинството, но и на ранното детско развитие.

Придружаването на родителството винаги е особена среща, нова. Непредвидимостта на ситуациите, които трябва да се приемат изисква също развитие на професионалиста, който му се посвещава. Тук се намесва понятието **психична работа**.

Abstract: The edition is also planned to be used as a textbook for medical students, and the chapter "Psychosocial aspects of caring for premature babies" aims to expand knowledge about the Baby as a Subject, the importance of the relationship with the mother and the role of the team during and after birth. It is one of the few attempts to make a connection between medicine (physical) and psychoanalysis (mental) - knowledge that is important for all professionals in the field of early childhood development.

The author distinguishes between maternal depression and postpartum psychosis, derives the role of the father, siblings and relatives, analyzes nutrition as communication and the language of the baby and the language of the parents. A special place is given to infantile depression and infantile anorexia, which until recently in Bulgaria were not recognized as mental states of suffering of the Baby. The importance of teamwork and prevention of disorders in early childhood is highlighted.

The set of professional efforts in the field of motherhood (conception, pregnancy, childbirth) can be called "postpartum prevention". In order to avoid reaching symptomatic pathogenic interactions and in the perspective of initial prevention, it is appropriate to offer the parents to ask themselves from the beginning about the characteristics of the baby, which are common or different from the imaginary idea, which they created for him, to rethink moments of their childhood burdened with suffering and negativity that they are afraid to experience with the baby. This work can be called sensitive prevention and is central in the field not only of motherhood but also of early childhood development.

22. Богданова, М. (2018)

Съпротивите срещу лечението. – *Практическа педиатрия*, 8/2018, 33–35.

Резюме: Най-общо, съпротивите се дефинират като пречките пред лечението – всичко, което спира достъпа до субекта поради неговата несъзнава нагласа. З. Фройд поставя под въпрос заявеното желание за излекуване, откривайки не само процесите на съпротива и защита, но и „ползите от болестта“. И всъщност чии са съпротивите – на пациента или на лекаря? А как съпротивите на родителите се проявяват като съпротиви на бебето, на детето?

Abstract. In general, defence is defined as the barriers to treatment - anything that blocks access to the subject because of his unconscious attitude. Freud questions the stated desire for healing, discovering not only the processes of defence and protection, but also the "benefits of the disease". And in fact, whose defence it is - the patient's or the doctor's? And how do the defence of the parents manifest itself as the defence of the baby, of the child?

23. Богданова, М. (2018)

Педагогика и психоанализа. –В: 130 години Университетска педагогика. Сборник с доклади от научна конференция с международно участие. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 122–130. ISBN 978-954-01-3930-2, COBISS.BG-ID – 1290331876

Резюме: З. Фройд нарича терапевтичната задача на психоанализата „постижение на способността за щастие, работа и любов“. Развивайки тази мисъл, психичното здраве е съзнаваната власт над собствените възможности, контрол над реалността и способност да се построят оличностени отношения с околните, без да се обременяват със страховете, привнесени от детството. Каква е ролята на педагогиката в този процес? И как психоаналитичното мислене помага в разбирането на детето? В исторически план и в световен мащаб са познати автори като А. Фройд (1927), Б. Бетелхайм (1969), Г. Фигдор (1986; 1987; 1989; 1993; 1997), Д. Брицман (2003; 2006; 2009; 2011; 2015) и др. В този смисъл, дали е възможно в XXI век да се изобрети теория на възпитанието, основана на психоанализата? Това ще бъдат само някои от въпросите, засегнати в доклада.

Abstract. Freud describes the therapeutic task of psychoanalysis as “the achievement of the ability for happiness, work and love”. Developing this thought, mental health can be defined as the conscious power over ones abilities, control of reality, and an ability to build relationships with others without being overwhelmed by the fears of childhood. What is the role of pedagogy in this process? And how does psychoanalytical thinking help in understanding the child? Historically and globally, there are well-known authors such as A. Freud (1927), B. Bettelheim (1969), G. Figdor (1986, 1987, 1989, 1993, 1997), D. Britzman (2003; 2006; 2009; 2011; 2015) and others. From this point of view, is it possible to invent a theory of psychoanalytical based pedagogy in the 21st century? These will be some of the issues reviewed in the report.

24. Богданова, М. (2018)

Предприемачеството като възможност за кариерно развитие на младежите със специфични потребности. –В: Научни и практически аспекти на приобщаващото образование. Юбилейна научна конференция с международно участие. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 76–87. ISBN 978-954-07-4541-1, COBISS.BG-ID – 1288124644

Резюме: Въпросът за обучението на младежи със специфични потребности и участието им във висшето образование е продължение на системата за работа с т.нар. деца със специални образователни потребности, регламентирана в редица нормативни документи. Авторът защитава необходимостта от реализиране на концептуален синергичен модел за

професионално ориентиране и консултиране, който да създава възможности пред младежите за кариерно развитие. Представено е и изследване, чиято цел е да установи нагласите на младежи към предприемачеството като алтернатива за професионално и личностно развитие, което да е отправна точка в последващи анализи, свързани с възможностите за кариера на младежите със СП.

Abstract. The issue of training young people with special needs and their participation in higher education is a continuation of the system for work with the so called “children with special educational needs”, regulated in a number of normative documents. The author defends the need to implement a conceptual synergy model for vocational guidance and counseling that creates career development opportunities for young people with disabilities. Represented is also a study aimed at identifying young people's attitudes towards entrepreneurship as an alternative to professional and personal development as a starting point for further analysis of career opportunities for young people with specific needs.

25. Богданова, М., Бандеров, А. (2018)

Идеите на Жак Лакан в клиничната социална работа. –В: Пътища на професионализма в социалната работа. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 139–156. ISBN 978-954-07-4363-9, COBISS.BG-ID – 1285386212

Резюме: Статията изследва практическата приложимост на идеите на лаканианската психоанализа в полето на клиничната социална работа. Чрез разбиране и прилагане на концепции като Големия Друг, верига на означаващите, Боромеев възел и схема L клиничният социален работник може да постигне дълготрайни резултати. Статията представя практики на клинична социална работа с бебета и юноши в конфликт със закона.

Abstract. The following paper examines the practical usage of Lacanian psychoanalytical ideas in the field of clinical social work. Through understanding and applying concepts such as the Big Other, signifying chain, Borromean knot and schema L the clinical social worker can achieve long-term effective results. The paper presents clinical social work practices with babies and adolescents in conflict with the Law.

26. Богданова, М., Тодорова, К. (2018)

Теории и подходи в професионалното ориентиране и консултиране. –В: Пътища на професионализма в социалната работа. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 101–114. ISBN 978-954-07-4363-9, COBISS.BG-ID – 1285386212

Резюме: Статията представя систематизиран прочит на развитието на кариерните теории и теориите за избор на професия. Обобщени са консултантските подходи в полето на професионалното ориентиране и консултиране. Отделя се място и на категоризацията на теориите за кариерата, както и се представя структурата на общата теория на кариерата.

Abstract. The article presents a systematic reading of the development of career theories and vocational choice theories. Summarized are counseling approaches in the field of vocational guidance and counseling. Attention is given to the categorization of career theories, as well as the structure of the general career theory.

27. Рашева-Мерджанова, Я., Богданова, М. (2018)

Базови практически модели за формиране на кариерни умения – професионално информиране и кариерно консултиране. –В: Антология на неформалното образование. Под ред. на С. Николаева. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 474–493. ISBN 978-954-07-4375-2

Резюме: Съвременното кариерно образование се разбира и реализира в европейски и световен мащаб като комплексна услуга за всички възрасти от кариерно информиране, кариерно и/или професионално обучение. Предлагат се технологиите на трите професионални базови дейности в помощ на специалистите от практиката. Същевременно моделите имат и евристична обучаваща стойност в процеса на подготовка на такива специалисти. Ето защо е включен и моделът за институционално проектиране на институция за кариерно образование, съобразен с местната образователна и пазарна инфраструктура.

Abstract. Modern career development is defined and implemented in European and global context as a complex service for all ages supported with career information, career and/or vocational training. It integrates the three technology models for helping all specialists in their professional practice. The three models possess heuristic value in the process of their qualification. This is why the paper also presents the model for organizational development of institutions for career education according to the local educational and market infrastructure.

28. Богданова, М. (2018)

Бebето и педагогиката. –В: Детето и педагогиката. Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. д-р Емилия Василева. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2018, 150–159. ISBN 978-954-01-3806-0

Резюме: Бебето говори чрез тялото си, за него всичко е език, а от разбирането му зависи неговото вписване в Света. Как се разбира този език? Къде са трудностите и как педагогиката е призвана да съ-проводи не само бебето, малкото дете, но и родителите? Докладът очертава едно специфично поле, свързано с предполагаемостта на Субект у бебето – специфичен психоаналитичен конструкт.

Abstract. The baby speaks through his body, for him everything is language, and from his understanding depends his entry into the World. How is this language understood? Which are the difficulties and how is pedagogy called to accompany both the infant and the parents? The paper outlines a specific field related to the presumption that the baby is a subject - a specific psychoanalytic construct.

29. Богданова, М. (2017)

Психичното страдание и предизвикателствата пред специалистите. – *Практическа педиатрия*, 2/2017, 22–23. ISSN 1311-0756

Резюме: Предизвикателството пред специалистите, работещи в полето на лечението (най-общо, телесно и психично) е срещата със страданието, с болката, която често въпреки че е назована, остава скрита. Как се разпознава психичното страдание, след като не може да бъде видяно и докоснато (за разлика от телесното)? То не е т.нар. психично разстройство, то е апел, несъзнаван израз на минали събития в живота на човека. И как отдавна доказаната връзка тяло-душа се усеща и описва от пациентите?

Abstract. The challenge for professionals working in the field of treatment (physically and mentally in general) is the encounter with suffering, with pain, which often, although named, remains hidden. How is mental suffering recognized when it cannot be seen and touched (unlike

physical)? It is not the so-called mental disorder, it is an appeal, an unconscious expression of past events in a person's life. And how is the long-proven body-soul relationship being felt and described by patients?

30. Богданова, М. (2017)

Бебето като субект в психоанализата. –В: Субектите в психотерапията. София: Авангард Прима, 72–82. ISBN 978-619-160-874-4, COBISS.BG-ID – 1286261476

Резюме: Статията представя основанията за мисленето на бебето като субект в контекста на психоанализата. Психоаналитичната работа с бебета изисква специфична компетентност както за тяхното разбиране, така и за включването им в езика. Сензитивността, усета и психоаналитичното знание са инструментите, които съпровождат семейството в търсенето на отговори. Трансферът на бебето също следва да се анализира – то е личност и какво следва? Да се роди като субект, да е родено като субект и да гледаме на него като на субект. Именно психоанализата предполага у него субекта и насочва езика, включвайки го в случващото се.

Abstract. The article presents the reasons for considering the baby as a subject in the context of psychoanalysis. Psychoanalytic work with babies requires specific competence for understanding and introducing them in the language. Sensitivity, flair, and psychoanalytic knowledge are the tools that accompany the family in seeking answers. Baby's transfer should also be analyzed - it is a person and what's next? To be born as a subject, to be born as a subject, and to look at him as a subject. It is the psychoanalysis which presupposes the subject in his personality and directs the language, integrating it into what is happening.

31. Богданова, М., Сежер, М. (2017).

Бебето и нагонът. –В: Метаморфози на страданието. София: Авангард Прима, 8–22. ISBN 978-619-160-816-4, COBISS.BG-ID – 1282689508

Резюме: Да се родиш не е априори травма, това е един от етапите в живота. Това, което може да бъде травматично са условията около раждането и начинът, по който то се свързва с историята на субекта и тази на неговото семейство. В този смисъл, подкрепата, оказвана на бременна жена, родители и техните новородени е решаваща не само за тях, но също и за обществото – в начина, по който се подготвя неговото бъдеще. Описани са два случая от клиничната практика на авторите.

Abstract. Being born is not an a priori trauma, this is one of the stages in life. What can be traumatic is the conditions around birth and the way it relates to the subject's story and that of his family. In this sense, the support given to a pregnant woman, parents and their newborns is crucial not only for them, but also for society - in the way that its future is being prepared. Two cases from the authors' clinical practice are described.

32. Богданова, М. (2016)

Психоаналитичната педагогика и възпитанието. –В: Предизвикателства пред съвременното възпитание. Под ред. на Е. Рангелова, Г. Петров, В. Боянова, В. Господинов. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 127–136. ISBN 978-954-07-4201-4, COBISS.BG-ID – 1289543140

Резюме: Статията представя основните идеи в класическата теория на психоаналитична педагогика. Разгледани са основните приноси на работата на Франсоаз Долто и е очертана

тяхната приложимост в образователния контекст. Акцент е поставен и върху ключовите компоненти на теоретичната и практическа работа на Хелмут Фигдор.

Abstract. The article presents the main ideas in the classical theory of psychoanalytical pedagogy. The legacy of Françoise Dolto is highlighted in educational context. Emphasis is given to the key components of theoretical and practical work of Helmut Figdor.

33. Богданова, М., Лазник, М-К. (2016)

Психоанализа с бебета в риск от аутизъм. –В: Идентичност и различия. София: Авангард Прима, 28–43. ISBN 978-619-160-699-3, COBISS.BG-ID – 1278054628

Резюме: Статията представя систематизиран клиничен опит на психоаналитична практика за ранна диагностика и превенция на аутизма при бебета. Интерпретирани са основни теоретични концепти от лаканианската психоанализа, които са приложими в анализа на етиологията, диагностиката и превенцията. Обобщени са клинични примери, изясняващи някои от клиничните маркери на аутизма в психоаналитичната практика с бебета и техните семейства.

Abstract. The article presents the experience of a psychoanalytic practice for early diagnostics and prevention of infantile autism. Basic theoretical concepts of Lacanian psychoanalysis are systemized in order to develop analysis and interpretation of the etiology, diagnosis and prevention of early infantile autism. Discussed are clinical examples clarifying some of the clinical markers of autism in psychoanalytic practice with babies and their families.

34. Богданова, М., Сежер, М. (2016)

Психоанализа с бебета. –В: Психотерапевтични подходи и практики. София: Авангард Прима, 27–43. ISBN 978-619-160-647-4, COBISS.BG-ID – 1278029284

Резюме: Вследствие на труда на френския психоаналитик Франсоаз Долто през 70-те години на XX век, постепенно се налага практиката на психоаналитичното вслушване в бебетата, което се пренася в родилните отделения, в неонатологиите така че да присъства още веднага след раждането, дори и по време на вътреутробния живот. Тези практики постепенно се разпространяват в света: във Франция, но също и в САЩ, Англия, Белгия, Мароко, Аржентина, Италия, Швейцария, Бразилия, Канада, Германия, Китай. От шест години насам, България се нарежда сред страните новаторки, развиващи професионалисти в клиничен опит за работа с бебета, с цел също да се обучат в този твърде особен подход.

Abstract. Following the work of the French psychoanalyst Françoise Dolto in the 70s of XX century, the practice of psychoanalytic listening to babies gradually takes over. Thus, the psychoanalytic listening to babies has been transferred to maternity wards in neonatology in order to be applied immediately after the birth, and even during the intrauterine life. These practices are progressively spread worldwide: in France, but also in USA, Great Britain, Belgium, Morocco, Argentina, Italy, Switzerland, Brazil, Canada, Germany, China. For six years, Bulgaria ranks among the innovators, developing professionals in clinical experience and expertise in working with babies, and aiming to provide training in this very specific approach.

35. Богданова, М. (2016)

Социална работа с бебета. –В: Педагогиката и социалната работа през XXI век – предизвикателства и перспективи. Под ред. кол. Чавдарова-Костова, С.,

Господинов, Б. София: УИ „Св. Климент Охридски”, 353–364. ISBN 978-954-07-4149-9, COBISS.BG-ID – 1278424804

Резюме: Докладът представя връзката между психоанализата и социалната работа с бебета, която е на няколко равнища: значението на перинаталността; разбирането на симптома и страданието; необходимостта от професионално формиране и развитие; работа в мултидисциплинарен екип, основан на единна парадигма.

Abstract. The report presents the relation between psychoanalysis and social work with babies. A relation, which specifics can be observed on several levels: the importance of pre- and perinatal development periods; understanding of the symptom and suffering; the need for professional formation and development; working in multidisciplinary team based on a unified paradigm.

36. Богданова, М. (2016)

Мултисензорност и синергичност при работата с бебета и деца с церебрална парализа. –В: Спешна педиатрия – училище по детска неврология. Под ред. на проф.Тоньо Шмилев. Пловдив: Лакс бук, 339–347. ISBN 978-619-189-045-3, COBISS.BG-ID – 1289607652

Резюме: Идеята за мулти-сензорния принцип, за мултисензорността и за синестезията имат своите същностни идейни и практически прототипи преди новите времена на педагогиката и в психологически контекст, както и свои български опит. Неговото цялостно инсталиране в практиката на работата с бебета и деца със специфични потребности е доразвит като мултисензорен-психоаналитичен принцип, залагайки на синергията в триединството между различни науки и поставяйки под въпрос т.нар. "сензорна интеграция", на шумяла през последните години. Значимостта и ефективността на мултисензорния принцип предполага и изграждане на мултифункционален, мултидисциплинарен, професионален екип.

Abstract. The idea of the multi-sensory principle, of multisensory and synesthesia have their essential ideological and practical prototypes before the new times of pedagogy and in a psychological context, as well as their Bulgarian experience. Its complete application in the practice of working with babies and children with special needs has been further developed as a multisensory-psychoanalytic principle, relying on the synergy in the trinity between different sciences and questioning the so-called "sensory integration", which has become popular in recent years. The importance and effectiveness of the multisensory principle presupposes the building of a multifunctional, multidisciplinary, professional team.

37. Богданова, М. (2015)

Ранното детско развитие през синергията между педагогика и психоанализа. –В: Образование и възпитание за утре – между традицията и иновациите. София: Авангард Прима, Фонд. Човещина, 328–345. ISBN 978-619-160-467-8; 978-954-9865-19-6, COBISS.BG-ID – 1270602212

Резюме: Докладът повдига въпроси, свързани със сегашното състояние на образованието в ранна детска възраст в България и ролята на психоанализата в работата с бебета и деца. Представен е опитът на Франция и Германия - системи, които създават условия и развиват съвременни концепции за ранно детско развитие с внимание към детайла - избор на храна, пространство, дейност, роля на родителите и привилегирани отношения с Възрастния.

Abstract. The report raises issues related to the current state of early childhood education in Bulgaria and the role of psychoanalysis in working with babies and children. The experience of France and Germany is presented - systems that create conditions and develop modern concepts

for early childhood development with attention to detail - food choices, space, activities, the role of parents and privileged relationships with the Adult.

Публикувано университетско учебно пособие или учебно пособие,
което се използва в училищната мрежа

38. Богданова, М., Кривирадева, Б., Тодорова, К., Назърова, Г. (2021)
Кариерно планиране в академична среда. Наръчник за ментори, академични наставници и студенти. София: УИ „Св. Климент Охридски”. ISBN 978-954-07-5182-5, COBISS.BG-ID – 47335432

Резюме: Кариерното развитие на студентите в академична среда има множество измерения – то е заложено в академичните планове, реализацията на практикуми, упражненията, във възможностите за участие в редица инициативи на неформалното образование в академична среда и т.н. Участието на външни лектори, гост-лектори и срещи със специалисти от практиката, работодатели също са инструменти за запознаване на студентите с конкретни практически реалности, в които могат да впишат своята теоретична подготовка.

Наръчникът очертава десетгодишното развитие на идеята за изграждане и развитие на система за кариерно консултиране във Факултета по педагогика – кариерното консултиране, въвеждане на менторството като система, адаптацията на първокурсниците, Ателиетата за кариерно развитие. Отделено е място на избора на дисциплини, участието в практики, стажове, доброволчески инициативи, научни форуми и проекти като част от кариерното планиране и опит.

Abstract. The career development of students in an academic environment has many dimensions - it is embedded in the academic plans, the implementation of workshops, seminars, opportunities to participate in a number of non-formal education initiatives in an academic environment, etc. The participation of external lecturers, guest lecturers and meetings with specialists from practice, employers are also tools for acquainting students with specific practical realities in which they can integrate their theoretical training.

The manual outlines the ten-year development of the idea for building and developing a system for career counseling at the Faculty of Pedagogy - career counseling, introduction of mentoring as a system, adaptation of freshmen, workshops for career development. Attention is given to the choice of disciplines, participation in practices, internships, volunteer initiatives, scientific forums and projects as part of career planning and experience.

39. Богданова, М., Тодорова, К. (2015)
Професионалното ориентиране и консултиране през симптома като стратегия. Помагало при трудно(по)стигане. София: Авангард Прима. ISBN 978-619-160-426-5, COBISS.BG-ID – 1267761636

Резюме: Практиката на професионално ориентиране и консултиране (ПОК) в България има своята история, но не и такава, свързана с деца и младежи, които по някаква причина са извън образователната, социалната или общностна система. Най-често това са децата и младежите със специфични потребности, „психично болните” и в „конфликт със Закона”. Все деца и младежи, които „говорят през своите симптоми” – чрез болестта, нарушението на правилата, отказа и т.н. Често тези апели не са разпознати не само от родители и близки,

но и от специалистите (педагози, логопеди, психолози, лекари и др.), а когато бъдат диагностицирани, лечението е ясно – фармация, санкция (педагогическа, психологическа, социална) и/или настаняване в специализирана институция. „Лечението” преобладаващо се свежда до когнитивно-поведенческо консултиране, терапия, без система и посрещане през единен (организационен и клиничен) подход. Дълбинното, психоаналитично разбиране на манифестираната симптоматика (проблем), търсенето на историята и механизмите се оказва не толкова популярна практика, анулирана заради митовете за дългосрочност, усилия и липса на доказателства за успех (сякаш другите парадигми имат?).

От друга страна, постиженията на психоанализата са безспорни (особено след като вече не се спори за съществуването на несъзнаваното) и критиките, че отнема твърде много време – все по-спорни. След като е ясно, че симптомите флукутират не е ли по-добре да ги оставим, за да ги анализираме, отколкото просто да ги заменим с други? Ако лечението чрез замяна променя статистиката (регистрира се резултат, но не се проследява следващата симптоматика) и отново изисква лечение (но вече на друг симптом), то разкодирането на страданието в контекста на миналото, защитите, съпротивите, трансфера изисква специфична подготовка, сензитивност и професионализъм.

Съвременната психоаналитична теория, една теория за несъзнаваното (изведена от практиката), чрез своите „прозрения” позволява да разбираме причинно-следствените връзки, като подсказва възможностите за промяна. Нейн основен постулат е, че личностната ценност на един човек, колоритът на неговия характер зависи от това дали изграждането на Аз-идеала е било хармонично извършено по модела баща-майка. Тя обяснява динамиката на емоционалността и на символичния живот при децата. Нейно е откритието, че детето има потребност да знае, да му се говори кой е неговият баща например, дори и ако майката не е омъжена и, че „в противен случай то ще расте символно парализирано и това ще се прояви. Ако не по време на неговия живот, то в поколението му” (Долто, Ф. „Всичко е език”).

Изборът на професия не е изолиран избор – очертава не-търсенето на личността през не-Желанието за развитие и сублимирането на несъзнавани процеси. За да бъде разбран този процес при деца и младежи, които страдат е необходим клиничен, дълбинен подход. Именно това е симптомът – несъзнавана стратегия, която „говори” и търси решения. Тя не е заявена и планирана, а се про-явява като страдание, провокация, бунт, агресия, бягство и т.н.

Помагалото не е насочено към децата и младежите със специфични потребности, а към тези в конфликт със Закона – психоаналитично понятие, въведено от Ж. Лакан, което обединява всички забрани на културата. Законът, на който всички се подчиняват – „Не прави това! Казах ти!” е личен закон, докато: „Не прави това! На мен също не ми е позволено” или: „Още не можеш да правиш това, но някой ден ще можеш” е общ Закон. Това е бащината метафора, която е въведена и от майката – важен е статутът на бащата във фантазмите на майката (тази, която има чувства, уважение към мъжа си, отдава полагащото му се място и го поставя на първо място сред своите желания).

Асоциални, антисоциални, девиантни, противообществени деяния – все в конфликт с правилата, реда и статуквото. В тези понятия се съдържа и позитивният елемент на развитието (вероятно и Галилей би могъл да бъде обявен за антисоциален!), но тогава рядко има необходимост от консултиране, тъй като е налице устрем, убеденост и проява на свободна воля, осъзнатост. Когато обаче то е заявено (поради наличието на Път между невъзможността на личността да се справи сама), тогава е необходимо разбиране и цялостен подход, съчетаващ прагматичните подходи на ПОК с аналитичното познание.

Именно процесът на ПОК позволява професионален разговор между специалист (кариерен консултант, педагог, учител) и търсещ решение (въпреки не винаги забележими действия), в който ще се създаде пространство за анализ на изборите, тяхната семейна генограма и очакванията (инсталирани още по време на бременността).

От друга страна, професията е другото име на Живота – Пътят, по който личността се само-осъществява и (по библейски) има възможност „да п(р)огледне в себе си”,

действайки. Да (се научиш да) изпитваш удовлетворение, да съ-преживяваш себе си, да знаеш кой си и кой е родът ти, да си част от нещо и да (можеш да) създаваш връзки – все крайъгълни камъни, „цямбурнати“ в желанието на родителите да (се)продължат (в) историята (си). А именно тази лична история се прелива в професионалната – те вървят като нишки на един и същ конец. И са скачените съдове, които пълнят усещането за Щастие.

Изборът на професия не е единствено рационален – има несъзнавани механизми и думи, които го пред-определят. Свободната воля е онази, която ни кара да се замислим преди да се оставим на обичайното, житейско втурване.

Тук е ролята на специалиста – този, който повече слуша, отколкото съветва, повече анализира, отколкото интерпретира, повече мълчи, отколкото говори. Без да е терапевт, психоаналитик, той разбира и насочва, но не през себе си, а през личността на детето, младежа. Защото първо се е срещнал със себе си. Така ще има силата (и етиката) да съпровожда други в подобна среща – трудна, болезнена, но катартична.

Abstract. The practice of vocational guidance and counseling (VET) in Bulgaria has its own history, but not one related to children and young people who for some reason are outside the educational, social or community system. Most often these are the children and young people with special needs, the "mentally ill" and in "conflict with the law". In fact, all children and young people who "speak through their symptoms" - through illness, violation of the rules, refusal, etc. Often these appeals are not recognized not only by parents and relatives, but also by specialists (pedagogues, speech therapists, psychologists, physicians, etc.), and when they are diagnosed, the treatment is the traditional one – medical drugs, sanction (pedagogical, psychological, social) and / or isolation in a specialized institution. "Treatment" is mostly reduced to cognitive-behavioral counseling, therapy, without a system and approach through a unified (organizational and clinical) approach. A deep, psychoanalytic understanding of the manifested symptoms, the search for history and mechanisms turns out to be a less popular practice, annulled due to the myths of longevity, effort and lack of evidence of success (as if other paradigms have?).

On the other hand, the achievements of psychoanalysis are indisputable (especially since the existence of the unconscious is no longer disputed) and the criticism that it takes too long is increasingly controversial. Since it is clear that the symptoms are fluctuating, isn't it better to leave them to be analyzed than to simply replace them with others? If a therapy through replacement changes the statistics (it records a result but does not track the next symptom) and again requires treatment (but already another symptom), then decoding the suffering in the context of the past, defenses, resistances, transfer requires specific training, sensitivity and professionalism.

Modern psychoanalytic theory, a theory of the unconscious (derived from practice), through its "insights" allows us to understand causal relationships, suggesting the possibilities for change. Its main postulate is that the personal value of a person, of his character depends on whether the construction of the self-ideal was harmoniously conducted based on the father-mother model. It explains the dynamics of emotionality and symbolic life in children. Psychoanalysis's discovery is that the child needs to know, to be told who his father is, for example, even if the mother is not married, and that "otherwise he will grow symbolically paralyzed and this will manifest. If not during his life, then in his generation" (Dolto, F. "Tout est langag").

The choice of profession is not an isolated choice - it outlines the non-search of the individual through the non-desire for development and the sublimation of unconscious processes. A clinical, in-depth approach is needed to understand this process in children and young people who suffer. This is the symptom - an unconscious strategy that "speaks" and seeks solutions. It is not stated and planned, but manifests itself as suffering, provocation, rebellion, aggression, escape, etc.

The manual is not aimed at children and young people with special needs, but at those in conflict with the law - a psychoanalytic concept introduced by J. Lacan, which unites all the

prohibitions of culture. The law that everyone obeys - "Don't do this! I told you!" is a personal law while: "Don't do this! I am also not allowed" or: "You cannot do this yet, but one day you will be able to" is a general law. This is the father's metaphor, which was also introduced by the mother - the status of the father is important in the mother's phantasms (the one who has feelings, respect for her husband, gives him his rightful place and puts him first among his desires).

Asocial, anti-social, deviant, delinquent acts - all in conflict with the rules, the traditional order and the status quo. These concepts also contain the positive element of development (probably Galileo could also be declared anti-social!), but then there is rarely a need for counseling, as there is aspiration, conviction and expression of free will, awareness. However, when it is stated (due to the existence of a path between the inability of the individual to cope alone), then an understanding and a holistic approach combining the pragmatic approaches of vocational guidance and counseling with analytical knowledge is needed.

It is the vocational guidance and counseling process that allows a professional conversation between a specialist (career consultant, pedagogue, teacher) and a solution seeker (despite not always noticeable actions), in which space will be created for analysis of choices, family genogram and expectations (installed during pregnancy).

On the other hand, the profession is the other name of Life - the Way in which the person self-realizes and (biblically) has the opportunity to "look into himself", acting. To (learn to) experience satisfaction, to empathize with yourself, to know who you are and who your gender is, to be a part of something and to build relationships - all cornerstones in the desire of parents to continue their story.

The choice of profession, of career is not only rational - there are unconscious mechanisms and language that predetermine it. Free will is what makes us think before we leave the usual life rush.

Here is the role of the specialist - the one who listens more than advises, analyzes more than interprets, who is more silent than chatty. A specialist, who is not a therapist, nor psychoanalyst, but who understands and guides, not through his own personality and behavioural patterns, but through the personality of the child, the young man. Thus he will have the power (and ethics) to accompany others in such a meeting - difficult, painful, but cathartic.

40. Рашева-Мерджанова, Я., Богданова, М. (2013)

Пътеводител за професионално ориентиране: помагало за учители и ученици, за треньори и партньори. София: Педагог 6. ISBN 978-954-324-099-9, COBISS.BG-ID - 1266100196

Резюме: Пътеводителят има за цел да помогне на училищните екипи при въвеждането на свободноизбираема дисциплина за професионално ориентиране, предназначена за учениците от 9. до 11. клас на средните общообразователни училища в България.

Пътеводителят подпомага юношите в избора на техния професионален път, насочва, ръководи и подпомага участниците, като им предоставя възможност за придобиване на себепознание и себереализация, професионална информираност и оперативни умения за планиране и кандидатстване за работа. В допълнение, пътеводителят осигурява непрекъснато самонаблюдение, самооценка и саморегулиране в конструктивна посока. Резултатът от работата е формираните умения за вземане на информирани решения за личния професионален и кариерен избор.

Методика. „Пътеводител за професионално ориентиране“ може да се използва като основа за разработване на учебна програма за СИП за професионално ориентиране, която да се провежда веднъж седмично с един час и общ хорариум за една академична година от 35 учебни часа, разработени в четирите тематични модула. За всеки предвиден модул са разработени подробно технологията и съдържанието, както и богатата гама от дискусийни въпроси и видео материали за мултимедийно представяне.

Структура. Пътешествието се състои от четири основни модула.

1. Базови кариерни умения за себепознание и себереализация: участниците опознават своите слабости, сили и възможности.

2. Светът на професиите – кариерни умения за информиране: участниците опознават много възможни професионални пътища, за да придобият представа за същността и всекидневието на всяка професия.

3. Оперативни умения за планиране на кариерата, търсене и кандидатстване за работа: участниците конкретизират своята мечтана професия и придобиват оперативни умения за планиране и кандидатстване за работа.

4. Кой съм аз сега? Личностна себепредстава (изходяща): участниците се връщат в началото и оценяват изминалия път, като систематизират материалите и получените знания, за да могат да направят своята първа крачка в професионалното си развитие.

Основна форма на работа е ателието, където систематично се разработват темите. Ателиетата предоставят възможности за експериментиране, изпробване и търсене на актуални за конкретната група юноши отговори навъпросите: „Какво бих искал да правя в бъдеще?“, „Какво ми доставя удоволствие?“, „Какво мога да правя?“, „От какво имам потребност, за да постигна целта си?“, „Как ще го направя?“. При участие в тях се постига професионално информиране и формиране на кариерни умения.

Основен инструмент е ученическото портфолио, което всеки участник сам разработва в процеса на пътешествието. То служи за работна територия; средство за саморефлексия и самооценка; като личен кариерен архив на резултати и постижения; като кратък терминологичен речник в света на професионалната кариера и пазара на труда. Ученическото портфолио дава възможност за търсене, опитване и постепенно изграждане на собствен уникален жизнен и професионален стил чрез освобождаване на креативните и творчески способности, на личния автентичен потенциал на всеки млад човек. Допълнителни ползи се получават в процеса на реалните практически дейности на учениците, които те постепенно натрупват в хода на обучението, превръщат в „ключови рефлексивни задания“, нови посоки и нови равнища на способности, умения, осъзнати лични постижения и идентичност.

Участници в организацията, подготовката и по време на ателиетата могат да бъдат родители, по-големи ученици, учители по отделните учебни предмети, свързани с темите, работодатели, студенти, млади, успешно реализиращи се професионалисти.

Методическата концепция е за истински „туристи“ – учене чрез личен опит и преживяване, базирано на срещи със специалисти и посещение на работни места, интерактивни задачи и дискусии. Вариативността е основен принцип и на самия *Пътеводител* – от него темите и конкретните задания могат да бъдат избирани, адаптирани, допълвани и обогатявани според потребностите и интересите, готовността и ресурсите на аудиторията. Пътеводителят позволява да бъде допълван, разширяван или редуциран според индивидуалните потребности, възможности и очаквания на младите хора.

Методи на оценяване и обратна връзка – тук няма оценяване с бележка. Диагностиката се превръща в самодиагностика, оценяването е формиращо и е насочено към стимулиране на потенциала, подпомагане на развитието на важните умения. Включена е една финална обратна връзка към обучителите чрез мини анкета, самооценяваща личния напредък и предложения за подобряване на работата.

Заложените методи на работа са гъвкави и основните сред тях са: дискусии; работилници; дебат; презентация; симулация; обмяна на опит; анализ на текстове и добри практики; работа по казуси; есе; тестове; въпросници; обучителни филми; арт техники и изкуства; инсталации; мисловни карти и генериране на идеи; гледане на информативни и вдъхновяващи видеа.

Основните принципи на взаимодействие между учителя и учениците и между всички участници са активност и лична отговорност; работа в мрежа; партньорство; позитивност; перспективност; синтез на ценностен смисъл и прагматичност; вариативност.

Основни опции за използване

- в рамките на цялостен специализиран курс по професионално ориентиране
- отделните модули и теми могат спокойно да се използват в часа на класа;
- в рамките на няколкодневните „зелени училища“;
- учителите, преподаващи различни предмети, могат да интегрират теми и/или отделни задания в работата си;
- в рамките на професионалните ателиета;
- в съботно-неделни занятия;
- по време на училищните ваканции.

Abstract. The guide aims to help school teams in the introduction of an elective course for vocational guidance, designed for students from 9th to 11th grade of secondary schools in Bulgaria. The guide assists adolescents in choosing their professional path, guides, shapes and supports the participants, providing them with the opportunity to acquire self-knowledge and self-realization, professional awareness and operational skills for planning and applying for a job. In addition, the guide provides continuous self-monitoring, self-assessment and self-regulation in a constructive direction. The result of the work is formed skills for making informed decisions about personal professional and career choices.

Methodology. The Vocational Guidance Guide can be used as a basis for the development of a vocational guidance curriculum to be held once a week with one hour and a total of 35 academic hours per academic year, developed in four thematic modules. The technology and content, as well as a wide range of discussion questions and videos for multimedia presentation have been developed in detail for each planned module.

Structure. The journey consists of four main modules.

1. Basic career skills for self-knowledge and self-realization: participants learn about their weaknesses, strengths and opportunities.
2. The world of professions - career skills for information: participants learn about many possible professional paths to gain an idea of the essence and everyday life of each profession.
3. Operational skills for career planning, job search and application: participants specify their dream profession and acquire operational skills for planning and job application.
4. Who am I now? Personal self-image (outgoing): participants go back to the beginning and evaluate the past, systematizing the materials and the acquired knowledge in order to be able to make their first step in their professional development.

The main form of work is the workshop, where the topics are systematically developed. The workshops provide opportunities for experimentation, testing and searching for relevant questions for the specific group of adolescents: "What would I like to do in the future?", "What gives me pleasure?", "What can I do?", "What do I need to achieve my goal?", "How will I do it?". By participating in the workshops, professional information and formation of career skills are achieved.

The main tool is the student portfolio, which each participant develops in the process of the journey. It serves as a work area; a means of self-reflection and self-assessment; as a personal career archive of results and achievements; as a short terminological dictionary in the world of professional career and labor market. The student portfolio provides an opportunity to search, try and gradually build unique lifestyle and professional style by releasing the creative abilities, the personal authentic potential of each young person. Additional benefits are obtained in the process of real practical activities of students, which they gradually accumulate in the course of learning, turn into "key reflective tasks", new directions and new levels of abilities, skills, perceived personal achievements and identity.

Participants in the organization, preparation and during the workshops can be parents, older students, teachers in individual subjects related to the topics, employers, students, young, successful professionals.

The methodological concept is for real "tourists" - learning through personal experience, based on meetings with specialists and visits to workplaces, interactive tasks and discussions.

Variability is a basic principle of the Guide itself - the topics and specific tasks can be selected, adapted, supplemented and enriched according to the needs and interests, readiness and resources of the audience. The guide allows it to be supplemented, expanded or reduced according to the individual needs, capabilities and expectations of young people.

Assessment methods and feedback - there is no assessment with a note. Diagnosis becomes self-diagnosis, assessment is formed and is aimed at stimulating potential, supporting the development of important skills. A final feedback to the trainers is included through a mini-survey, self-assessment of personal progress and suggestions for improving the work.

The set methods of work are flexible and the main ones are: discussions; workshops; debate; presentation; simulation; exchange of experience; analytical texts and good practices; case work; essay; tests; questionnaires; training films; art techniques and arts; installations; mind maps generating ideas; watching informative and inspiring videos.

The main principles of interaction between teacher and students and between all participants are activity and personal responsibility; networking; partnership; empathy; perspective; synthesis of value meaning and pragmatism; variability.

Basic usage options:

- within a comprehensive specialized career guidance course
- the individual modules and topics can be used in class;
- within the multi-day "green schools";
- teachers teaching different subjects can integrate themes and / or individual assignments into their work;
- within the professional workshops;
- in Saturday-Sunday classes;
- during school holidays.

Други публикации

41. Богданова, М. (2016)

Кариерно ориентиране на учениците със специални образователни потребности. –В: МОН. Национална програма за кариерно ориентиране на учениците на ниво училище, 238–254.

Резюме: Първостепенна цел на политиката за осигуряване на равни възможности на децата и учениците със специални образователни потребности е подобряване на качеството им на живот и създаване на условия за пълноценното им включване в обществения живот, в зависимост от техните възможности, желания и избор.

В основата на дейностите по кариерно ориентиране стои идеята, че всеки ученик е уникален, ценен и притежава потенциал, който трябва да бъде развит и изявен, за да се осъществи като пълноценна личност.

Авторът защитава тезата, че процесът на кариерно ориентиране на ученици със СОП се различава единствено по отношение адаптирането на инструментите и задачите, прилагани за останалите ученици. Всички останали страни на кариерното ориентиране – изследване на възможните професии, информиране за подходящи професии и изискванията на работодателите към тях, създаването на индивидуален кариерен план и др. – се осъществяват съобразно заложеното в Програмата.

Abstract. The primary goal of the policy for providing equal opportunities for children and students with special educational needs is to improve their quality of life and create conditions for their full inclusion in public life, depending on their abilities, desires and choices.

At the heart of career guidance activities lays the idea that each student is unique, valuable and has the potential that must be developed and expressed in order to be realized as a full-fledged person.

The author defends the thesis that the process of career guidance of students with SEN differs only in terms of adapting the tools and tasks applied to other students. All other aspects of career guidance - research of possible professions, informing about suitable professions and the requirements of employers to them, creating an individual career plan, etc. - are carried out in accordance with the provisions of the Program.